

بدل سازی در هنر

بخش دوم

در شماره پیشین درباره تاریخچه بدل سازی، دلایل آن و مختصری درباره راه‌های شناسایی آثار و اشیای بدلی، مطالبی مطرح شد. در این شماره به دامنه بدل سازی و جعل در اسناد و کتب می‌پردازیم.

مازیار نیک‌بر

آزمایش‌های دقیق بر روی رنگ‌های مختلفی که در مینیاتورهای این کتاب به کار رفته بود، اعلام نمودند که بعضی از رنگ‌ها از مواد جدیدی ساخته شده‌اند و با تاریخ این نسخه خطی که در حدود قرن یازدهم میلادی (ششم هجری) تعیین شده؛ تطبیق نمی‌نماید. و بنابراین این نسخه ساختگی و جعلی است.

۱- بررسی نوع کاغذ

با بررسی و آنالیز کاغذ هر دست نوشته‌ای می‌توان ترکیب الیاف به کار رفته در آن و در نتیجه نوع کاغذ را مشخص نمود.

کاغذ یک دست نوشته از جهت زیر بررسی می‌شود:
الف: نوع خمیر کاغذ: خمیر کاغذ از چه نوع لیفی تهیه شده است؛ پنبه، کتان، کنف، کاه یا از خمیر چوب؟

کارشناسان می‌توانند با بررسی یک تکه کاغذ در زیر میکروسکوپ و مراجعه به نمونه‌های استاندارد، نوع لیف کاغذ را مشخص سازند. هم چنین با مدد جستن از معرف‌هایی چون معرف «هرزبرگ» و «فلور و گلو سینول» نوع خمیر کاغذ را شناسایی نمایند. (جدول ۱)

مثلاً بررسی نوع مرکب و رنگ‌های به کار رفته و گاه با بررسی همه موارد گفته شده، به تعیین اصالت یک سند یا کتاب می‌پردازند. به عنوان نمونه می‌توان بررسی اصالت کتاب «اندرزنامه» را مورد اشاره قرار داد. این کتاب که سال‌ها پیش به عنوان یک کتاب قدیمی به امریکا راه یافته بود، پس از تایید اصالت آن به وسیله دو نفر از باستان‌شناسان معروف امریکا به قیمت بسیار زیادی به دو موزه بزرگ و یک مجموعه دار مشهور امریکایی فروخته شده بود. سازنده این نسخه جعلی در ایران پس از مدتی راز کار خود را برای آقای مجتبی مینوی

اشکار می‌سازد و استاد مینوی نیز موضوع را طی مقاله‌ای در یکی از مجلات منعکس می‌کند. با انتشار مقاله ایشان، اصالت کتاب اندرزنامه مورد شک و تردید قرار گرفت. در نهایت متخصصین آزمایشگاه موزه خرید گالری آمریکا با آنالیز و انجام

دامنه بدل سازی

دامنه بدل سازی بسیار گسترده است و جاعلان عرصه‌هایی چون: جعل سکه‌های تاریخی، تابلوهای نقاشی، اسناد و کتب تاریخی، آثار چوبی، منسوجات، مجسمه‌ها، ظروف فلزی (خصوصاً مفرغ و برنج) و زیورآلات را آزموده‌اند. علاوه بر آن با گذشت زمان و مقتضیات جدید، مواردی چون جعل اوراق و اسناد بهادار نیز به این عرصه افزوده شده است. بدل سازان بسته به علاقه و شرایط حاکم بر بازار، در عرصه‌های مختلفی به بدل سازی و جعل آثار پرداخته‌اند. شرایط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و... نیز در این امر دخیل بوده است. به همین سبب در هر منطقه و اقلیمی شاهد رواج بیشتری از نوعی خاص از جعل و بدل سازی هستیم در حالی که در کشورهای اروپایی به دلایلی چون رفاه عمومی، شاهد جعل و بدل سازی در زمینه مبلمان، تزیینات و دکوراسیون، نقاشی و سکه هستیم، در کشورهای خاورمیانه چنین مواردی کمتر سابقه داشته و در عوض جعل ظروف سفالی و فلزی، ابزارآلات فلزی، اسناد و کتب بیشتر رواج دارد و این کار عمدتاً به دلایل اقتصادی انجام می‌پذیرد.

چگونه اسناد و کتب جعلی را شناسایی نماییم؟
برای شناسایی کتب و اسناد جعلی به عوامل مختلفی توجه می‌شود که عبارتند از:

- ۱- بررسی نوع کاغذ
- ۲- بررسی نوع مرکب و رنگ‌های به کار رفته
- ۳- بررسی نوع خط و سبک نگارش
- ۴- بررسی چسب‌های به کار رفته
- ۵- بررسی وضعیت جلد، آستر بدرقه و متعلقات

کارشناسان با توجه به موارد فوق، به آنالیز و تجزیه و تحلیل اثر اقدام می‌کنند و نتیجه‌گیری می‌نمایند. گاه با بررسی یکی از موارد گفته شده،

نوع کاغذ	هرزبرگ	فلور و گلو سینول
سلولز خالص پنبه، کتان، رامی، شامهات	شرابی	بی تغییر
لیگنین - سلولز خمیر مکانیکی کاغذ، کنف و کاه سفید نشیده	زرد	ارغوانی
خمیرهای شیمیایی	آبی متمایل به بنفش	بی تغییر



شناخت نوع کاغذ از این نظر مهم است که مثلاً اگر پس از آزمایش نمونه‌ای متوجه شویم خمیر کاغذ آن از نوع خمیرهای شیمیایی می‌باشد - با توجه به جدید بودن این نوع کاغذها - می‌توان نتیجه گرفت که دست نوشته مورد نظر (کتاب یا سند) ساختگی و جعلی است.

ب: بررسی وضعیت ظاهری کاغذ: با بررسی وضعیت ظاهری کاغذ هر دست نوشته می‌توان مشخصه‌هایی چون دست ساز بودن یا ماشینی بودن کاغذ، بافت کاغذ (و در نتیجه نوع قالب آن)، آب نقش^(۱) و نوع آن را بررسی نمود و با مراجعه به اطلس کاغذ به محدوده تاریخ ساخت آن از نظر زمانی دست یافت و نتیجه‌گیری نمود که حداکثر تاریخ و قدمت کاغذ مورد نظر چقدر است.

۲- بررسی نوع مرکب و رنگ‌های به کار رفته (رنگ‌های به کار رفته در تذهیب و آرایش کتاب) با شناسایی نوع مرکب و رنگ‌های به کار رفته در یک دست نوشته می‌توان محدوده زمانی خاصی را برای هر سند یا کتاب معین نمود. اگر تاریخ حک شده بر کتاب یا سند در این محدوده نگنجد، می‌توان ادعا نمود که اثر مورد نظر «اصل» نیست.

تعیین و شناسایی نوع مرکب و رنگ‌های به کار رفته در هر سند یا کتاب، از این جهت سودمند است که کارشناسان آثار خطی می‌توانند با مراجعه به نمونه‌های مشابه و اصلی و مقایسه نمونه‌ها با یکدیگر، نسبت به صحت نمونه‌های مورد آزمایش بحث و نتیجه‌گیری نمایند. همان گونه که پیشتر نیز اشاره کردیم، یکی از مهمترین روش‌های شناسایی آثار و تعیین هویت و قدمت آنان استفاده از روش «مطالعات تطبیقی» می‌باشد. که به طور خلاصه یعنی: تطبیق دادن خصوصیات ظاهری، فیزیکی، شیمیایی، و... با خصوصیات نمونه‌های شناخته شده و تاریخ دار.^(۲) برای تعیین نوع مرکب و رنگ‌ها از روش‌های مشاهده (با چشم غیر مسلح و میکروسکوپ) و آنالیزهای

آزمایشگاهی چون استفاده از شناساگرها و روش کروماتوگرافی کاغذی و لایه نازک استفاده می‌شود.^(۳)

۳- بررسی نوع خط و سبک نگارش

کارشناسان خط می‌توانند با بررسی نوع خط، سبک نگارش و نیز مطالب مطروحه در اثر خطی، نسبت به تاریخ گذاری آن اقدام نمایند. به عنوان مثال خط شناسان با بررسی نحوه نگارش حروف و یا نوع تذهیب می‌توانند حتی خطاط یا مذهب اثر را شناسایی نمایند یا آن که تشخیص دهند اثر خطی مورد نظر، دستخط یا تذهیب شده فرد مورد ادعا نمی‌باشد.

۴- بررسی چسب‌های به کار رفته

مشخص نمودن نوع چسب‌های به کار رفته برای صحافی و تجلید یک کتاب نیز در بعضی مواقع کمک‌های شایان توجه‌ای در جهت تعیین هویت کتاب می‌نمایند. طبیعی است که شناسایی این چسب‌ها با کمک آنالیزهای آزمایشگاهی انجام می‌شود. شناسایی چسب‌های به کار رفته از این سبب اهمیت دارد که در هر منطقه و ناحیه استفاده از یک نوع چسب رواج بیشتری داشته و لذا شناسایی چسب به کار رفته گام مهمی در جهت تعیین مکان جغرافیایی، اثر خطی می‌باشد.

۵- بررسی وضعیت جلد، آستر بدرقه و متعلقات

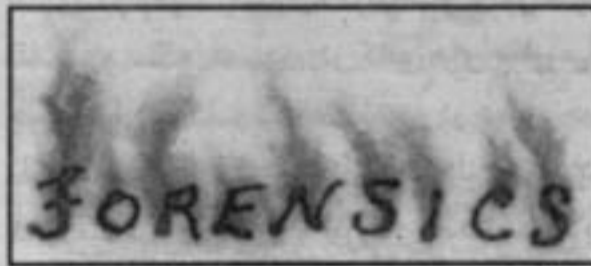
بررسی وضعیت صحافی، نوع چرم به کار رفته،

بررسی وضعیت آستر بدرقه و نوع آن (کاغذ فرنگی، ابر و باد و سبک آن) نیز در تاریخ گذاری صحیح، به کارشناسان کمک فراوانی می‌نماید.

تزیینات روی جلد‌های چرمی، نوع نقش‌های ضرب شده و در مورد جلد‌های لاک، نقوش و تصاویر همگی قابل توجه و بررسی هستند. در مورد جلد‌های لاک، نقوش در صورتی که واقعا تاریخی و کهنه باشند در زیر نور U.V (که در قسمت اول به آن اشاره شد) به رنگی روشن: خاکستری - سبز و کمی مات به نظر می‌آید، حال آن که اگر اثر جعلی باشد به رنگ قهوه‌ای سوخته و کمی براق به نظر می‌آید.

کتاب‌های بدلی که بدل نیستند

در میان اسناد تاریخی گاهی با کتاب‌هایی برخورد می‌کنیم که اگر مورد آزمایش و بررسی قرار گیرند، مشخص می‌شود زمان نگارش آنها با زمان نگارشی که معمولا در پایان کتاب درج شده مطابقت ندارد و اغلب محدوده زمانی ۱۰۰ الی ۲۰۰ سال و حتی بیشتر را نشان می‌دهند. چنین کتبی جعلی نیستند، بلکه در سال‌های بعد از نگارش به دلایلی متعدد چون فرسودگی نسخه اصلی، نیاز به کپی‌های بیشتر و... از روی اثر بازنویسی انجام شده است و شخص بازنویس به دلیل امانتداری، تمامی مندرجات کتاب را حتی تاریخ نگارش نسخه اصلی را بازنویسی نموده است. لذا طبیعی است که این گونه کتب نسخه‌های بازنویسی شده می‌باشند و نه نمونه جعلی و ساختگی.



ب: نحوه حرکت رنگدانه‌ها بر روی کاغذ (در کروماتوگرافی کاغذی)



الف: وسایل مورد استفاده در کروماتوگرافی

- ۱- Water mark: بعضی از انواع کاغذ را اگر در مقابل نور نگاه کنیم، عبارات یا نقوشی را در میان آنها می‌بینیم که به آن اصطلاحاً «آب نقش» یا «واتر مارک» می‌گویند.
- ۲- به عنوان مثال می‌توان به شناسایی مرکب‌های فلزی - مازویی اشاره نمود که به مرور زمان به رنگ قهوه‌ای خاصی در می‌آیند و کمی بر حاشیه‌های اطراف خود نیز تاثیر می‌گذارد و بهترین روش برای تشخیص این نوع مرکب‌ها، مقایسه و مطالعات تطبیقی است.
- ۳- کروماتوگرافی: رنگ‌نگاری: Chromatography: نوعی آنالیز مقایسه‌ای که با استفاده از نمونه‌های شناخته شده، نمونه‌های مجهول را شناسایی می‌کنند در کروماتوگرافی اساس کار بر تفاوت جذب مواد و وزن مولکولی است. در این روش نمونه‌های مجهول در کنار نمونه‌های استاندارد و شناخته شده بر روی یک پایه به عنوان فاز ثابت (کاغذ - سیلکاژن - ژلاتین و...) و در حضور عاملی مثل آب به عنوان فاز متحرک به سمت بالا حرکت می‌نمایند سپس بر اساس این که نمونه مجهول مشابه کدام نمونه استاندارد (و شناخته شده) حرکت کرده، نمونه را شناسایی می‌کنند.

منابع

- ۱- راهنمایی حفاظت، نگهداری و مرمت کاغذ - آن لیه ناردی و فیلیپ وان دم ترجمه: ابوالحسن سروقد مقدم، آستان قدس رضوی.
- ۲- مروری بر پنجاه سال باستان‌شناسی ایران، دکتر عزت الله نگهبان، سازمان میراث فرهنگی کشور.

3- <http://www.4n6.com/ink.htm>

4- <http://www.galileo.org/schools/Ledteach/vluc/forgery1.html>

5- <http://www.catchathief.com/history.htm>

6- <http://www.4n6.com/ait.htm>